

DRŽIĆEVA FIRENTINSKA UROTNIČKA EPIZODA: DIO PLANA BOBALJEVIĆEVA KLANA DA RAZVLASTI GUNDULIĆEV KLAN

Dubrovačke urote – borba između Judina (Gundulićeva) i Bobaljevićeva klana

Element klanovske borbe unutar vlasteoskog staleža sve više se pokazuje kao jedan od bitnih elemenata pomoću kojih se mogu dešifrirati ključni dubrovački povijesni događaji, političke odluke, pa i književna djela. Spoznaja o bespoštednom klanovskom nadmetanju dviju vlasteoskih frakcija, tzv. salamankeza i sorboneza, koje je, nakon ubojstva Frana Gundulića (Gondola) 1589. i *Velike zavjere* 1610/12. godine,¹ utjecalo na svaku bitnu političku odluku u Dubrovačkoj Republici, nametnula je pitanje: je li ubojstvo Frana Gundulića doista bio početak raskola među vlastelom ili je taj događaj bio samo jedna karika u razdoru čiji korijeni sežu dublje u prošlost? Koji su bili stvarni razlozi ubojstva Frana Gundulića? Postoji li veza između Držićevih urotničkih pokušaja i ubojstva Frana Gundulića i *Velike zavjere*?

Razmišljanje o tome vodi nas duboko u prošlost, sve do 1205. godine i priče o Damjanu Judi, pružajući nam indicije da je sukob dvaju velikih klanova već tada dosegao takvu oštrinu, koja se neće moći suspregnuti u sljedećih šest stoljeća. Analiza dubrovačkih urota, počev od svgravanja Damjana Jude 1205. godine, pa sve do *Velike zavjere* 1610/12. godine, jasno ocrtava postojanje dviju velikih frakcija, odnosno dvaju klanova. Prvom, Judinom klanu, koji će se utrućem roda tijekom 14. stoljeća transformirati u Gundulićev klan, uz Jude i Gunduliće (Gundula, Gondola), pripadali su rodovi Bunić (Bona), Črijević (Cerva) i Saračić (Saraca). Nakon *Velike zavjere* taj će se klan prepoznavati kao sorboneški. Glavni nosioci drugog, Bobaljevićeva klana, bili su rodovi Bobaljević (Babalio, Bobali), Benešić (Benessa), Kabužić (Caboga), Džamanjić (Zamagna) i Đurđević (Giorgio). Taj će se klan *Velike zavjere* prepoznavati kao salamankeška grupacija.² Između dvaju klanova nije bilo bitnih ideoloških razlika. Njihov vanjskopolitički stav (*promletački-protumletački, prougarski-protuugarski,*

¹ O tome vidi: Stjepan Ćosić i Nenad Vekarić. *Dubrovačka vlastela između roda i države: Salamankezi i sorbonezi*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2005.

² Termini »Judin« (»Gundulićev« i »Bobaljevićev«) klan uspostavljeni su prema glavnim nosiocima suprotstavljenih vlasteoskih frakcija radi lakšeg razumijevanja. No, neizvjesno je jesu li suprotstavljene frakcije uopće imale artikulirana imena (kao što je to bilo kasnije, u 17. i 18. stoljeću).

proturski-protuturski) bio je promjenjiv i ovisio je o trenutnom odnosu snaga između klanova.

Kronologija dubrovačkih urota, promatrana u klanovskom kontekstu teče ovako:

Prije 1205. godine, ako je vjerovati Mavru Orbiniju, u vrijeme «tiranije» Damjana Jude, Vlaho Bobaljević i braća Vuko i Domanja, suprotstavivši se bezuspješno dubrovačkom knezu zbog samovlašća, pobjegli su u Bosnu.³

Godine 1205., ako je vjerovati dubrovačkim kroničarima – Damjana Judu svrgava njegov zet Petar Benessa i dovodi Dubrovnik pod vrhovnu vlast Venecije. Juda jakim udarcem glavom o jarbol čini samoubojstvo.⁴ Ono što je pritom važno napomenuti: Damjan Juda imao je dvije kćeri: jedna se udala za pučista Petra Benessu, a druga za Grubešu Gundulića. Ta, druga kći, majka je Bone Gundulić, rodočelnice dubrovačkog roda Bona (Bunić).⁵ Rascjep, dakle, ima dvostruku težinu – političku (predaja Grada Veneciji) i rodovsku (rascjep se događa između dvaju zetova Damjana Jude).

Godine 1284. mletački *comes* protjerao je iz Dubrovnika Binčolu Marinovog Binčulića (Binçola). Kad se potajice vratio *comes* ga je htio uhititi, ali su mu sugrađani pomogli da pobjegne i, prema zapisima kancelara Tomasina de Savere, doviknuli mu: «Podhi sbogo». Sudionici ove bune uz Binčolu, bili su i njegovi stričevi Vido i Palma Binčulić, Margarito Andrijin Krusić (Crosio), te Barbije Gradin Juda, unuk Damjana Jude, koji je kamenjem gađao Mlečane i bio osuđen zbog pobune.⁶

Godine 1358. Dubrovnik se osamostalio od Venecije. «Glavni pobornici priznanja ugarske krune bili su Marin Gozze i Lovro Volcassio» piše Zdenka Janeković-Römer.⁷ Uz njih se kao glavni pregovarači, odnosno neposredno nakon osamostaljenja i prvi knezovi, javljaju nadbiskup Ilija Rusinov Saraca, Dživo Lukarov Bona, Dživo Pavlov Gondola, Petar Grubešin Ragnina i Dživo Nalin Črieva.⁸ Tko su bile te osobe? Dživo Bona je izravni Judin potomak (praprapraunuk, njegova prabaka je spomenuta Bona

³ Mavro Orbini, *Kraljevstvo Slavena* (pr. Franjo Šanjek, prijevod Snježana Husić). Zagreb: Golden marketing, 1999: 251.

⁴ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*. Zagabriae: JAZU, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 14, digessit Speratus Nodilo, 1883: 33-34; 155, 220-221.

⁵ Irmgard Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, II. Beograd: SANU, posebna izdanja, knj. 340, 1960: genealogija Bona.

⁶ Gregor Čremošnik, »Odnos Dubrovnika prema Mlecima do g. 1358.« *Narodna starina* 12 (1933): 176; Irmgard Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, I. Beograd: SANU, posebna izdanja, knj. 340, 1960: 133, 287.

⁷ Zdenka Janeković-Römer, »Priznanje krune svetog Stjepana – izazov dubrovačke diplomacije.« *Zbornik diplomatske akademije* (posebno izdanje: *Diplomacija Dubrovačke Republike*) 3 (1998): 294.

⁸ Z. Janeković-Römer, »Priznanje krune svetog Stjepana – izazov dubrovačke diplomacije«. : 294-295.

Gondola, a šukundjed Grubeša, lojalni Judin zet); Dživo Gundulić je potomak brata Judina zeta Grubeše; nadbiskup Ilija Saraca pripada rodu koji je u vrijeme *Velike zavjere* i kasnije stabilan pripadnik Gundulićeva klana (sorboneza); Marin Gučetić (Gozze), rođak je Nikole Marinova Gučetića, koji je 1400. otkrio i prijavio urotu braće Zamagna i Bodača (Bobaljevićeva klana); Dživo Črijević (Çrieva), izravni je predak pjesnika Ilija Črijevića, koji čvrsto stoji na strani Gundulićeva klana i koji stoljeće i pol kasnije, u posmrtnom govoru Ivanu Stjepanovom Gučetiću (oko 1451-1502), spominje netom spomenutog Marina Gučetića «koji je umro u Panoniji», «gorostasa roda Gučetića»;⁹ Petar Ragnina, čiji potomci nisu dočekali ni kraj prve četvrti 15. stoljeća; te Lovrica Vukasović (Volcasso), pripadnik mlađeg plemićkog roda, roda koji je vjerojatno doselio poslije Judina svrgavanja, a koji je izumro prije kraja 14. stoljeća, pa ih u kasnijim događanjima nije moglo biti. Među ključnim osobama nema nikoga iz Bobaljevićeva klana. Nema nijednog Benesse, Bobalija, Restija, nema Bucignola, Caboge, Gradija, Zamagne... U kontekstu klanovske borbe, godina 1358. je, čini se, godina obračuna Judina klana s Bobaljevićevim klanom, godina prevrata! Godina kada je Judin klan, kojeg sad već možemo zvati Gundulićevim klanom (jer su Jude kao rod u međuvremenu izumrli) uzvratio udarac pretrpljen 1205. godine i preuzeo dominaciju. Godina 1358. zapravo nije ništa drugo doli urote! Urota koja, zbog ostvarenog uspjeha i dugotrajne marginalizacije poraženih, nikada nije bila nazvana tim imenom.

Godine 1400. Nikolica (oko 1360-1400) i Jakša Zamagna (oko 1365-1400), s nadimkom Krvetić, te Lovro (oko 1360-1400) i Šimun Budačić (Bodača) (oko 1365-1400), osuđeni su na smrt i pogubljeni, jer su, kako pišu dubrovački kroničari, s još nekolicinom pučana (uglavnom kožara i mesara), tijekom pregovora s despotom Stefanom Lazarevićem, skovali urotu, pozvavši trebinjske i popovske vojvode da s vojskom dođu u Dubrovnik i osvoje vlast.¹⁰ Osuđeni na smrt i pogubljeni, «tri dana su njihova tijela stajala izložena ispred Orlandova stupa, a zatim su pokopani kao izdajnici, pred vratima klaustera u samostanu Male braće. Njihovi su grobovi bili pokriveni ciglama kako bi i u smrti bili obilježeni i služili kao upozorenje...» Konfiscirana im je i sva imovina, a datum otkrivanja urote, 9. ožujka, proglašen je državnim blagdanom.¹¹

⁹ Darinka Nevenić-Grabovac, «*Oratio funebris* humaniste Ilije Črijevića dubrovačkom pesniku Ivanu (Dživu) Gučetiću.» *Živa antika* 24/1-2 (1974): 339.

¹⁰ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 52-53; 242-243; *Chronica Ragusina Junii Restii* (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451-1484) (pr. Speratus Nodilo). Zagabriae: Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 25, JAZU, 1893: 187, 188.

¹¹ Vinko Foretić, «Budačić» *Hrvatski biografski leksikon* 2 (1989): 417; Zdenka Janeković-Römer, *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999: 31.

Godine 1483. senatskom je odlukom zbog izdaje pogubljen Nikola Teodor-Ivanov Palmota (oko 1456-1483), jer je s Turcima pregovarao o prepuštanju Stona.¹² Dubrovačkom poklisaru na Porti, Nikoli Marinovom Restiju (oko 1420-1486) koji je Turcima namjeravao prepustiti Ston, odsječena je 1486. godine glava. Odlučeno je da se iz Republike izagna svih pet njegovih sinova, da mu se kćeri zatvore u samostan, a sav imetak zaplijeni.¹³

U nastojanju da i nakon 1526., kad je Dubrovnik odbacio vrhovnu vlast ugarsko-hrvatskog kralja i prestao plaćati danak, održi prohabsburški smjer dubrovačke politike, urotu kuje Miho Bucignolo (oko 1479-oko 1550).¹⁴ Nakon što je u srpnju 1529. godine nekoliko njegovih šifriranih pisama upućenih Ferdinandu I. Habsburškom palo u ruke dubrovačke vlade, kažnjen je sukladno zabrani Senata o obavještanju stranaca o događajima u Turskoj.¹⁵ U ponovnoj tajnoj istrazi u Senatu, osuđen je u travnju 1532. na godinu dana zatvora i doživotni gubitak svih vlasteoskih prava, oduzeto mu je pravo dopisivanja i napuštanja granica Republike.¹⁶ U noći s 24. na 25. srpnja Bucignolo je pobjegao iz zatvora i sklonio se prvo u Bari, pa u Veneciju, a zatim u zemlje Ferdinanda I. Ubrzo mu se pridružio i brat Pavao (*oko 1485). Početkom 1535. braća su naumila napasti Ston i predati ga Ferdinandu I. Nakon što je njihov plan osujećen, vlada ih je proglasila veleizdajnicima, raspisala nagradu za njihove glave, izbacila ih iz vlasteoskog kruga, konfiscirala svu imovinu i prognala sve muške potomke.¹⁷ I više godina kasnije, 10. ožujka 1548., dubrovačke vlasti obnavljaju «lov» na njihove glave, najavljujući nagradu njihovim ubojicama.¹⁸

Nakon Bucignola, vlastima se oštro suprotstavlja Marin (Mario) Caboga (oko 1505-1582), s nadimcima Kordica (u Dubrovniku) i Confuso (u Italiji, gdje je bio član *Accademia dei Confusi* u Viterbu¹⁹), doktor teologije i obaju prava, arhiđakon dubrovačkog

¹² *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina: 267 (haver fatto certi trattati con i Turchi in lo Caste Nuovo, per tradir Stagno)*; Z. Janeković-Römer, *Okvir slobode: 35*, bilješka 66.

¹³ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina: 267, 269*; Z. Janeković-Römer, *Okvir slobode: 35*, bilješka 66.

¹⁴ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, II. Zagreb: NZMH, 1980: 10-11; Zdravko Šundrica, »Otrovi u Dubrovačkoj Republici«. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 36 (1998): 66, bilješka 78.

¹⁵ Josip Žontar, *Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1973: 59.

¹⁶ Jorjo Tadić, *Dubrovački portreti*. Beograd: Srpska književna zadruga, 1948: 17-18; V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, II: 19.

¹⁷ J. Tadić, *Dubrovački portreti: 19-22*; I. Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, I: 140; V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, II: 27; Z. Janeković-Römer, *Okvir slobode: 36-37*.

¹⁸ J. Žontar, *Obveščevalna služba: 94*.

¹⁹ Francesco Maria Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, II., Ragusa: Antonio Martecchini, 1803: 232.

Kaptola. Vrativši se iz Italije u Dubrovnik 1541. godine oštro se sukobio s vlastima oko crkvenih dobara koje su prisvojili neki plemići, te je stoga 1543. bio na deset godina prognan iz Dubrovnika. Pomilovan je 1550. godine. Nakon povratka u Dubrovnik 1559. godine, sukobio se s nadbiskupom Beccadelijem oko imenovanja vikara Šimuna Menčetića (Menze). Osuđen je visokom novčanom kaznom i ponovno na 5 godina prognan iz Dubrovnika, a potom na još 5, kad je na prethodnu osudu reagirao prijetnjama, uvredama i satirama.²⁰ Caboga je bio na čelu vlasteoske frakcije koja se protivila proširenju svjetovne jurisdikcije na crkveni stalež i tridentskoj reformi Crkve. Taj sukob rasplamsao se nakon propovijedi koju je u dubrovačkoj katedrali održao augustinac Cristoforo Amaroni iz Siene u zimu 1572/3. godine, kojega je u Dubrovnik uputio Frano Gundulić (zagovornik druge strane), a u kojoj je naglasio da svjetovne vlasti, sudeći svećenicima, mogu pri kažnjavanju prolići i njihovu krv. Caboga je optužen da je autor uvredljivog pisma protiv tog propovjednika. Iako je to poricao, kao tada najugledniji svećenik dubrovačke crkve nakon nadbiskupa, Caboga je u devet točaka iznio svoje mišljenje o prvenstvu crkvene vlasti nad svjetovnom.²¹ Sveta Stolica poslala je u rujnu 1573. apostolskog vizitatora, feltranskog biskupa Milaneza Gian-Francesca Sormana, koji je trebao uvesti red u dubrovačku crkvu. Mario Caboga i njegova frakcija, na čelu s nećakom povjesničarem i benediktincem Euzebijem Cabogom (oko 1541-1594), trećim rođakom Jeronimom Cabogom (oko 1519-1597) i Jeronimovim šurjakom filozofom Matom Benessom (oko 1530-1599), povezana s dubrovačkim nadbiskupom Calvinijem, smatrajući (vjerojatno s pravom) da Sormano već od Frana Gondole dobro instruiran dolazi u Dubrovnik, neprijateljski ga je dočekala, otežavajući mu na svaki način «pregled» dubrovačke crkve. Sormano je, pak, u svom izvještaju do kraja ocrnio Cabogu, optužujući ga za herezu, sodomiju, konkubinatu, sudioništvu u pobačaju, krađu, pisanje anonimnih uvredljivih pisama i nepriličnih pjesama, izazivanje nereda, ulaženje u crkvu s oružjem, nesluženje liturgije iako je 50 godina kanonik, upravljanje s više crkava odjednom i primanje prihoda od njih, potkupljivanje njegova sekretara (kako bi saznao što vizitator radi) i pokušaj da sa svojim nećacima provali u njegovu sobu i ubije ga. Kad je 1575. na mjesto dubrovačkog nadbiskupa došao Vincenzo Portico, dao ga je pritvoriti, a potom i otpremiti u Rim da se brani pred inkvizicijom.²² Papa Grgur XIII. oslobodio ga je optužbi i dao mu naslov apostolskog prabilježnika.²³ Umro je 25. srpnja 1582. godine u Rimu.

Mario Caboga autor je pjesme *Contro la nobiltà di Ragusa* (u prijevodu Rafa Bogišića, «Protiv dubrovačkog plemstva»²⁴), no, iščitavajući pažljivije tu pjesmu, čini

²⁰ Dunja Fališevac, «Kaboga Kordica, Maroje (Kabožić, Kabužić; Marij, Marin).C *Hrvatski biografski leksikon* 6 (2005): 684.

²¹ J. Tadić, *Dubrovački portreti*: 253-254. Vidi i: Đuro Körbler, «Talijansko pjesništvo u Dalmaciji 16. vijeka, napose u Kotoru i u Dubrovniku» *Rad JAZU* 212 (1916): 104.

²² J. Tadić, *Dubrovački portreti*: 255-261.

²³ D. Fališevac, »Kaboga Kordica«: 685.

²⁴ Rafo Bogišić, «Marin Držić i Mario Kaboga» *Forum* 27/3-4 (1988): 197-200.

se da ona nije upućena plemićkom staležu u cjelini, nego točno određenoj osobi, koja je senator, čiji je otac bio senator, koja je «savjetnik», «veliki pravnik», *makjavelist*, koja «za svaku tricu, za zlo i za dobro zove u Sudnicu». Čini se vrlo izglednim da je ta pjesma bila u upućena diplomatu i pravniku Ivanu Gunduliću (oko 1507-1585), osobnom prijatelju nadbiskupa Beccadellija (s kim je Caboga bio u sporu) i pape Pija IV.,²⁵ a to je onaj isti Ivan Gundulić, koji je 13. listopada 1561. zatražio na sudu da mu Marin Držić, na temelju zadužnice od 30. kolovoza 1548. godine, plati dug od 91 zlatnog dukata ili da se naplati od njegova imanja i, slijedom te tužbe, godinu dana kasnije, 21. listopada 1562., «stavio» se u posjed Držićeva dijela majčine baštine.²⁶

Nakon pritvaranja kanonika Marija Caboga i njegova otpremanja u Rim da se brani pred inkvizicijom 1575. godine, na čelo frakcije dolazi Jeronim Caboga i vodi borbu svim sredstvima, optužujući Frana Gundulića za veleizdaju. Godine 1586. u Senatu je doživio politički poraz.²⁷ Iako je od 1557. čak jedanaest puta bio dubrovački knez, zadnji put je izabran na tu dužnost u lipnju 1584. godine. U posljednjih 13 godina svog života više nije biran na tu najznačajniju dužnost, što svjedoči o težini poraza. Unatoč marginalizaciji, političku borbu nastavio je i kasnije. Oštrina tog sukoba i Cabogina beskompromisnost i utjecaj otvaraju pitanje: stoji li on, odnosno njegov klan, iza ubojstva Frana Gundulića 1589. godine? Ubojstva, koje je rezultiralo protjerivanjem Gundulićeva ubojice Marina Bobaljevića, dakle, još jednim neuspješnim udarom na Gundulićev klan.

Potom slijedi *Velika zavjera* 1610/2. koja završava pobjedom Bobaljevićeva klana, konačnim rušenjem Gundulićeva klana, koji je bio dominantan sve od osamostaljenja 1358. godine. I ovog puta Bobaljevićev klan pobjedu ostvaruje s vanjskom pomoći, ovog puta savejskog vojvode.

Držićeva urota 1566. u kontekstu borbe između Gundulićeva i Bobaljevićeva klana

Marin Držić je 1545. godine bio u službi austrijskog grofa i španjolskog špijuna Rogendorfa, prvo kao komornik, a potom 1546., kad je grof pošao u Istambul, kao tumač.²⁸ Na povratku iz Istambula saslušan je o svom boravku u Turskoj, a posebno o sinu dubrovačkog «veleizdajnika» i emigranta iz roda Bucignolo, koji mu je kritizirao dubrovačke vlasti.²⁹ Držić očito komunicira s Bucignolom i naklonjen mu je. Kakve su njegove i misli i nakane u tom trenutku, ne možemo znati, no već i po samoj prirodi stvari, ako upada u sukob s dubrovačkim vlastima, upada u sukob s

²⁵ Josip Torbarina, «Dživo Marina Gundulića. Dubrovački humanist i državnik (1507.-1586.).» *Hrvatsko kolo* 23 (1942): 168.

²⁶ J. Torbarina, «Dživo Marina Gundulića»: 181.

²⁷ J. Tadić, *Dubrovački portreti*: 260-280.

²⁸ M. Rešetar «Uvod», u: *Djela Marina Držića* (pr. Milan Rešetar). Zagreb: Stari pisci hrvatski, knj. 7, JAZU, 1930.²: LXII-LXIII.

²⁹ M. Rešetar, «Uvod»: II.

vladajućim Gundulićevim klanom. Veza s Bucignolom, kao eksponentom Bobaljevićeva klana, to samo potvrđuje. To potvrđuju i njegovi «pirni nastupi» – Držić izvodi na vlasteoskim svadbama Bobaljevićeva klana (Zamagna, Pozza, Palmota, Gozze), za razliku od Nalješkovića (Bona Klaričić pripadnik je Gundulićeva klana).

Vezu između Marija Caboge i Marina Držića izvrsno je uočio već Rafo Bogišić: «Kabogine pjesme, kao i njegov život u cijelosti, bacaju osobito svjetlo na sve ono što je Marin Držić napisao i učinio. Te pjesme Držićevim djelima i postupcima daju osobito i sigurno utemeljenje. Na stanovit način Kabogine pjesme sjajna su ilustracija cjelokupne Držićeve idejne osnove».³⁰

No, veliko je pitanje progovara ili kroz Cabogu Držić ili kroz Držića progovara Caboga? Prije bih se usudio pretpostaviti da je Držićevo djelo ilustracija Cabogine «idejne osnove» nego obrnuto! Kako uopće objasniti Držićeve urotničke namjere?³¹ Naime, Držić, kao antunin, nije «politički subjekt». U aristokratskoj republici kao neplemić ne posjeduje nikakva prava, ne stoje mu na raspolaganju nikakvi institucionalni mehanizmi za političko djelovanje. Držić je, proceduralno gledajući, «nenadležna» osoba.

³⁰ R. Bogišić, «Marin Držić i Mario Kaboga»: 206.

³¹ Nakon što je francuski slavist Jean Dayre («Marin Držić conspirant à Florence.» *Revue des études slaves*, Paris, 10 (1930): 77-80; *Dubrovačke studije* Zagreb: Matica hrvatska, 1938: 19-23) otkrio u firentinskom arhivu nekoliko Držićevih urotničkih pisama upućenih toskanskom vojvodi Cosimu Mediciju (*Urotnička pisma Marina Držića* Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1989: 9-42), Držićeva urotnička epizoda privukla je posebnu pažnju istraživača. O njoj su u brojnim svojim djelima pisali Frano Čale (posebno: «O životu i djelu Marina Držića.», u: Držić, Marin. *Djela* (pr. Frano Čale). Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979; «Dopune o Držiću, urotniku i maniristu.» *Prolog* 14/51-52 (1982): 57-71) i Slobodan P. Novak (posebno: Slobodan P. Novak, *Planeta Držić. Držić i rukopis vlasti*. Zagreb: Izdanja Centra za kulturnu djelatnost Zagreb, 1984; Robero Valle i Slobodan Prosperov Novak, «Urota ili traktat o čovjeku Nahvao.», u: Marin Držić, *Pisma Cosimu I Mediciju 1566*. Zagreb: Most/The Bridge, 1993: 53-64; *Planeta Držić. Ogled o vlasti*. Dubrovnik: Knjižnica Doma Marina Držića, 1996), a pored njih i Milan Rešetar («Uvod.»: LXVI-LXXIV), Konstantin Jireček (C. Jireček, «Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte.»: 454-457, 481-494), Jorjo Tadić (*Španija i Dubrovnik u XVI v.* Beograd: SKA, Posebna izdanja, knj. 93, 1932: 93; *Dubrovački portreti*: 91-125), Dragoljub Pavlović («O revolucionarnim pokušajima Marina Držića iz 1566. godine.» *Glasnik SANU* 1/1-2 (1949): 166-168), Živko Jeličić (*Marin Držić pjesnik dubrovačke sirotinje*. Zagreb: Novo pokoljenje, 1950), Rafo Bogišić («Marin Držić pjesnik i urotnik.» *Krugovi* 7/7-8 (1958): 485-494; «Cosimo Medici i Marin Držić.» *Republika* 17/3 (1961): 16-17), Bernard Stulli («Oko političkih planova Marina Držića Vidre.» *Mogućnosti* 6/6 (1959): 498-513), Ivo Batistić («Zavjerenička pisma Marina Držića.» *Filologija* 5 (1967): 5-45), Milan Ratković («O Držićevu pokušaju prevrata u Dubrovniku.» *Dubrovnik* 10/3 (1967): 91-98), Josip Pupačić («Pjesnik urotnik /o političkim planovima Marina Držića/).», u: *Zbornik radova o Marinu Držiću*. Zagreb: Matica hrvatska, 1969: 166-206), Zdenka Janeković-Römer («Autoritet ljubavi: samotnička misija Marina Držića za ljude nazbilj.» *Kolo* 2 (2006): 205-210), te u najnovije vrijeme, pronašavši u Firenci još jedno urotničko pismo, Lovro Kunčević («Ipak nije na odmet sve čuti: Medićejski pogled na urotničke namjere Marina Držića.» *Analiza Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 45 (2007): 9-46).

Kanonik Caboga je bio, vjerujemo li da je Držić doista bio rođen 1508. godine, tri godine stariji od Držića. Njegov sukob s vlastelom ima klanovsku pozadinu, a na politički plan prenesen je kroz sukob oko crkvene jurisdikcije. Kako i zbog čega Držić ulazi u sukob, ostaje tajna. Je li bio kanonikov čovjek? Prijatelj iz djetinjstva? Je li njegova veza s kanonikom vezana uz činjenicu da je i sam bio svećenik? Zbog čega se od promatrača, koji kroz svoje komedije «gađa» dubrovačku vlast, odlučio na akciju? Je li se eksponirao samo kao nečiji (Cabogin, Bobaljevićeva klana) posrednik prema Medičejcima? Je li imao osobne razloge? Nemojmo zaboraviti da je Držić bio dužnik, a da je osoba koja se naplaćivala iz njegove, odnosno majčine, imovine bio baš jedan Gundulić. Je li Držić možda bio motiviran izvjesnim obećanjima Bobaljevićeva klana o uključivanju građana u vlast? Je li možda razmišljao o nekoć izgubljenom plemićkom statusu Držića? Sve su to pitanja koja se nameću, ali uvijek ostajemo bez decidanog odgovora. No, koliko god ta pitanja bila iznimno zanimljiva za Držićev životopis i oris njegova lika, ona u povijesnom kontekstu nisu suštinska.

No, Držićeva firentinska epizoda, bez obzira koliko on sam bio bitan u toj priči, bez obzira koliko sama izvedba, sudeći po reakcijama Medičejaca, djelovala naivno,³² nije bila njegova ludorija nego dio kontinuiranih nastojanja Bobaljevićeva klana da detronizira Gundulićev klan koji je imao dominaciju u dubrovačkoj vlasti već više od 200 godina. I događaji prije (Bucignolo) i događaji poslije (Caboga) pokazuju da je Držić igrao ulogu u mnogo većoj predstavi! Čini se, ipak, epizodnu! Njegova urotnička epizoda događa se u vrlo osjetljivom trenutku – kad je Bobaljevićev klan (preko Bucignola) izgubio bitku, kad je dezorijentiran i zbog činjenice što se njihov glavni nositelj Mario Caboga nalazi u progonstvu i kad pobjednički Gundulićev klan likuje i bahati se, kako to zorno pokazuje Cabogina pjesma. Stoga mislim da Držićeva urotnička igra nije ekstravagantni čin već pomalo zamorena književnika, nego jedna neuspjela epizoda plana Bobaljevićeva klana da detronizira Gundulićev klan. Držić se kao istomišljenik i prijatelj dao uvući u klanovski sukob iako je, bez političkog subjektiviteta, kao dubrovački građanin a ne vlastelin, zapravo bio posve nebitna figura u tom sukobu. Njegova je uloga u uroti, čini se, predimenzionirana, čemu je dijelom pridonio i sâm upustivši se kao posrednik u nešto što je umjesto njega trebao obaviti neki Caboga, Benessa ili Bobali, a dijelom i zbog toga što ga je veličina njegova djela osvijetlila na historijskoj pozornici, dok su glavni protagonisti ostali iza scene, daleko od istraživačkog fokusa.

Na kraju samo jedna opaska: dva najznačajnija dubrovačka književnika – Držić i Gundulić – nisu bili suvremenici. Da jesu, borili bi se jedan protiv drugoga!

Tekst pročitao na *Danima hvarskog kazališta* (35),
Hvar, svibanj, 2008.

³² Vidi o tome: L. Kunčević, »Ipak nije na odmet sve čuti«: medičejski pogled na urotničke namjere Marina Držića.«: 9-46.

Urednička bilješka

Svi tekstovi u Zborniku pretiskani su, u pravilu, onako kako su objavljeni u navedenim izvorima: pravopis, podjela na poglavlja, odjeljke i dr. nisu mijenjani. Rijetka odstupanja od gornjega načela u pogledu pravopisa provedena su jedino u slučajevima kada su pravopisne norme prekršene. Isto tako, ispravljene su očite tiskarske pogreške ili previdi. Grafičko oblikovanje teksta uglavnom je sukladno izvorniku, što se odnosi i na bilješke pod crtom.

Na kraju pojedinog priloga donose se osnovni bibliografski podaci o svakom tekstu. Veći dio tekstova donosi se u integralnom obliku; ako je pak neki tekst dio veće cjeline, to je na kraju posebno označeno (ulomak-ulomci).

Kako bi sva saznanja o Držiću bila predstavljena kronološkim slijedom, kod svakog teksta naveli smo, u načelu, godinu njegova prvoga objavljivanja ili u slučaju najstarijih tekstova pretpostavljeno vrijeme nastanka. No, u *Zborniku* smo otisnuli onu varijantu/verziju teksta koja se smatra definitivnom. To se odnosi i na radove prevedene sa stranih jezika (primjerice Jagićeva ili Košutine studije) koji su također svrstani u *Zbornik* prema vremenu nastanka izvornika, a ne prijevoda.

SADRŽAJ

<i>Predgovor</i>	5
Mavro Vetranović: <i>Pjesanca Marinu Držiću u pomoć</i>	9
Ignjat Đurđević: Marin Držić	13
Ignjat Đurđević: Marin Držić	14
Saro Crijević: Marin Držić.....	17
Sebastijan Slade: Marin Držić.....	20
Francesco M. Appendini: Marin Držić	21
Milivoj Šrepol: <i>Skup Marina Držića prema Plautovoj Aululariji</i>	22
Vatroslav Jagić: Plautova <i>Aulularia</i> u južnoslavenskoj preradbi iz polovine XVI. stoljeća	63
Pero Budmani: <i>Pjerin Marina Držića</i>	81
Milan Rešetar: Književni rad Marina Držića	104
Petar Skok: Držićeve <i>Plakir</i>	138
Mihovil Kombol: Marin Držić	163
Miroslav Krleža: O Marinu Držiću	181
Branko Gavella: Marin Držić – portretna skica	184
Marko Fotez: O preradbi <i>Dunda Maroja</i>	191
Živko Jeličić: Pometov lik	209
Leo Košuta: Siena u životu i djelu Marina Držića	220
Leo Košuta: Pravi i obrnuti svijet u Držićeve <i>Dundu Maroju</i>	263
Miljenko Majetić: Euripidov utjecaj na Marina Držića	307
Ivan Slamnig: Gradska pučka pjesma u komedijama Marina Držića	324
Ivan Slamnig: Pristup Marinu Držiću s ove obale	331
Svetozar Petrović: Umetci petrarkističke lirike u komedijama Marina Držića	342
Milan Ratković: O Držićeve pokušaju prevrata u Dubrovniku	352
Franjo Švelec: <i>Mande i Arkulin</i>	359
Miljenko Foretić: Marin Držić i kazališni život renesansnog Dubrovnika	392
Nikica Kolumbić: Boccacciova novela VIII –10 i Držićeve <i>Dundo Maroje</i>	409
Milan Moguš: Jezični elementi Držićeve <i>Dunda Maroja</i>	431
Zvonimir Mrkonjić: O Držićevoj teatralnosti	444
Josip Pupačić: Pjesnik urotnik	472
Josip Torbarina: Šekspirske teme u djelu Marina Držića	512

Pavao Pavličić: Razina upotrebe stiha u Držićevu <i>Grižuli</i>	520
Cvito Fisković: Pozornice Držićevih igara	528
Frano Čale: <i>Dundo Maroje</i>	542
Frano Čale: <i>Hekuba</i>	555
Mirko Tomasović: Kombolove kazališne adaptacije i nadopune	578
Josip Vončina: Scenski jezik Marina Držića i kazališna baština u Dubrovniku	606
Slobodan P. Novak: Topologija scenskog vremena ili tko je vlasnik Talijina zrcala	620
Rafo Bogišić: Marin Držić u Sieni	633
Radoslav Katičić: O Držićevu jeziku pedeset godina nakon Rešetara	662
Katarina Hraste: O dijakronijskom aspektu strukture <i>Venere i Adona</i>	673
Snježana Husić: Antipetrarkizam Marina Držića suprotiva ljudima nahvao	688
Boris Senker: Likovi u Držićevim plautovskim komedijama i renesansni sustav komičkih tipova	704
Izet Hajdarhodžić: Dubrovački memento	719
Luko Paljetak: Stanac u svjetlu Sunca Ivanjske noći	728
Davor Dukić: Jedan Držićev Turčin	747
Tomislav Bogdan: Ljubavna lirika Marina Držića	749
Lovro Kunčević: «Ipak nije na odmet sve čuti»: medičejski pogled na urotničke namjere Marina Držića	754
Leo Rafolt: O nekim aspektima Držićeve tragičke dramaturgije	785
Slavica Stojan: Autentični stanovnici Držićeva Njarnjas-grada	804
Milovan Tatarin: Držić i Machiavelli	819
Lada Čale Feldman: Pometa – Greenblattov Jago? Samooblikovanje, improvizacija i kulturna tjeskoba u Držićevu <i>Dundu Maroju</i>	839
Ennio Stipčević: Otkrivena prva izdanja Držićevih djela u Milanu	854
Zoran Kravar: Dva kratka priloga o Marinu Držiću	860
Nenad Vekarić: Držićeva firentinska urotnička epizoda: dio plana Bobaljevićeva klana da razvlasti Gundulićev klan	866
<i>Urednička bilješka</i>	875

PUTOVIMA KANONIZACIJE

Zbornik radova o
Marinu Držiću
1508 - 2008

Nakladnik

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
Zrinski trg 11, Zagreb

Za nakladnika

akademik Slavko Cvetnić, glavni tajnik

Tehnički urednici

Ranko Muhek
Aco Zrnić

Dizajn naslovnice

Nikolina Jelavić Mitrović

Grafička priprema

Tomislav Fürst

Računalni unos

Gordana Daničić

Tisak

Intergrafika d.o.o., Zagreb

Naklada

500 primjeraka

Tiskanje dovršeno u studenome 2008.

ISBN 978-953-154-836-6

400,00 Kn

ISBN 978-953-154-836-6

9 789531 548366